

Teýmiriler miniatýuralary

döwrüniň

Category: Kitapcy, Şekillendiriş we heýkeltaraşlyk sungaty
написано kitapcy | 23 январа, 2025

Teýmiriler döwrüniň miniatýuralary TEÝMIRILER (TIMURLAR)
DÖWRÜNIŇ MINIATÝURALARY (1370-1506 ýý.)

Teýmiriler neberesiniň hökümdarlarynyň zamany türkileriň miniatýura sungatynyň Merkezi Aziýada we Eýranda iň pajarlap ösen döwürleriniň biridir. Bu döwürde, esasan, Şiraz, Hyrat we Samarkant ýaly şäherler nakgaşlyk sungatynyň uly merkezleri bolupdyr. Şol döwürlerde Hyradyň miniatýura nakgaşçylyk mekdebi sungatyň bu ugrundan kerweniň başyny çekip başlaýar. Hyratda

Gündogaryň ady belli nakgaşy, asly türkmen Kemaleddin Begzat (Behzad) işläpdir. Eýrandaky ildeşlerimiziň miniatýura sungatynyň iň ägirt ussady Kemaleddin Begzat uzak wagtlaýan Hyrat mekdebiniň başynda bolupdyr, soňra Sefewi türkmenleriniň döwründe, Töwrize alnyp gidilipdir. Begzadyň döredijiligindäki tejribelik ýoly diňe öz ildeşlerine we döwürdeşlerine täsir etmek bilen çäklenmändir. Hatda miniatýura nakgaşçylygynyň Sefewileriň döwrüniň önbaşçy mekdebi bolan Töwriz mekdebiniň wekilleri hem Kemaleddin Begzadyň sungatdaky däplerine eýeripdirler.

Teýmirileriň zamanynyň miniatýura suratlary çekilen ähmiýetli eserleriniň hatarynda «Ajaýyp-al-Mahlukat», «Garaýyp-ul mewjudat», «Mejmua-i Eşär», Hysrow Dehlewiniň «Hamsasy», Nyzamynyň «Hamsa», «Kalila we Dimna», «Heşt Behişt» («Sekiz behişt»), «Humaý we Humaýun», «Gülistan», «Şanama», «Jamy-at Tawaryh» ýaly eserler agzalyp bilner. Şu ýerde Parižde saklanylýan (Pariž, Bibl. Nat. Suppl. Turc. 190) belgili «Mirajnama» eseriniň 1436-njy ýylda uýgurça ýazylan bolmagy üns bererliklidigini nygtamagymyz gerek. Şeýle-de, bu eser dokuz oguzlaryň, uýgurlaryň suratkeşlik we miniatýura sungatynyňsoňky döwürlere näderejede täsir edendigini hem anyk görkezýär.

Mundan başga-da, Stambulda, Topkapy Saraýynyň muzeýinde saklanylýan Muhammet Syýah (Gara) Galamyň goly bolan, has anygy, Syýah Galamyň döredijilik ýoluna giren miniatýuralaryň (2152, 2153, 2160 enw. belgili albomyň suratlary) käbir sungat taryhçylary tarapyndan Teýmirileriň döwründe çekilendigi öňe sürülýär.

■ Baburylar (Mogollar döwri).

Hindistanda miniatýuranyň gülläp ösen döwri hökmünde XVI-XVIII asyrlary görkezmek bolar. Munuň şeýle bolmagy ildeşlerimiziň bu ýurda gelmegi bilen baglanyşyklydyr we mogollaryň hem-de rajputlaryň miniatýura degişli çeperçilik mekdepleri şu sungatyň bu ülkedäki esasy ýollary bolupdyr. Miniatýuranyň Mogollar ýoly (ýa-da mekdebi) Baburylaryň bu sebite gelmegi bilen döreýär.

Bu ýoluň esasyňy türki hökümdarlaryň Orta Aziýadan we Eýrandan getiren miniatýuraçy nakgaşlary goýupdyrlar. Teýmiriň neberelerinden bolan şazadalaryň biri Zahyreddin Muhammet Baburyň (türkmen ilaty arasynda aýdylyşy «Babur» ýa-da «Bäbir» – 1483-1530 ýý.) guran Hindistandaky şadöwletiniň zamanynda hem nusgawy eserler, şonuň ýaly-da «Baburnama» ýaly hökümdarlaryň ömür ýazgylary miniatýuralar bilen bezelipdir. Mogollaryň miniatýuraçylyk ýoly köşk mekdebi hökmünde emele gelýär we bu mekdebiň nakgaşlary täze neberäniň hökümdarlarynyň buýrmagy bilen taryhy senenamalary (meselem: «Akbarname», 1600-nji ýyllar; London, Wiktoriýa we Albertiň muzeýi), hökümdarlaryň şejerelerini we döwrüň wajyp wakalaryny tema edilip alynan eserlere miniatýuralar çekipdirler. Bu sebitde-de, Töwriz mekdebinde bolşy ýaly, kitap sahypasyndan çykyp, aýratyn sahypalarda uly göwrümlü «murakka»-larda patyşanyň kabul edişligini, aw-şikary, haremhana sahnalaryny, köşk güýmenjelerini – göreş, rakslar-oýunlar, saz çalynyş, ot-ataş ýakma gurnalýşy, şonuň ýaly-da, patyşalaryň pirleri zyýaratyny we mejlislerde dini hem-de ylmy söhbetlere gatnaşmagyny beýan edýän suratlar çekilipdir. Mogol miniatýurasynyň iň gülläp-ösen döwri XVI asyryň ikinji ýarymy we XVII asyryň birinji ýarymydyr. Patyşalar: Akbar (1556-1605 ý.ý.), Jahangir (1605-1627 ý.ý.), Şa Jahan (1628-1658 ý.ý.)

uly kitaphana

eýelik edip, golýazmalaryň taýýarlanylmagyna gözegçilik edipdirler, nakgaşlara çekilmeli temalary beripdirler. Bu döwrüň miniatýuralarynda portret çekmeklik tarzy hem kämilleşipdir.

Beýik Mogollaryň patyşasy Şa Jahanyň ogly Myrat Bagşyň XVII asyryň ikinji ýarymynda çekilen portreti (Sankt-Peterburgyň /öňki Leningradyň/ M.Ýe.Saltykow-Şedrin adyndaky Döwlet Jemgyýetçilik kitaphanasynda saklanylýar) hem şolardan biridir. Mogol miniatýurasynyň gülläp-ösen döwrüniň suratlarynyň ajaýyp tehnikä ussatlykda çekilendigi, suratyň nepislikde şekillendirilmegi, hojalyk gurallarynyň (ýaraglardyr enjamlar, gap-gaçlar, haly düşekler, egin-eşikler we ş.m.) inçelik bilen berilmegi üns çekýär. XVII asyryň soňunda, dindar patyşa Aureňzebiň döwründe köşkdäki miniatýura işhanalarynyň ýapylmagy bilen nakgaşlar bu ülkeden beýleki sebitlere gidipdirler.

K.BAÝRAMOW.

A.ALMÄMMEDOW. Şekillendiriş we heýkeltaraşlyk sungaty